

ПИТАННЯ ЗАГАЛЬНОГО МОВОЗНАВСТВА

DOI: 10.18524/2307-4558.2023.40.300482

УДК 81:1/14.0221(091)(477)

Кривенченко Дар'я Сергіївна,

аспірантка кафедри прикладної лінгвістики філологічного факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна; e-mail: prykladna.lingv@onu.edu.ua; ORCID ID:00009-0007-1284-0663

ПРОБЛЕМА СИСТЕМИ ЦІННОСТЕЙ І КАТЕГОРІЇ ОЦІНКИ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНГВОФІЛОСОФСЬКОЇ ДУМКИ

Анотація. В теорії цінностей, що формується у XIX–XX ст., наголошується, що оцінка встановлює ціннісні відношення між суб'єктом і об'єктом і спричиняє різні підходи у лінгвофілософських системах. З огляду на це **мета** статті полягає в аналізі постановки і формування поглядів на цінності та категорію оцінки в історії української лінгвофілософської думки.

Об'єктом вивчення є основні праці українських мислителів і філософів від доби Київської Русі до XIX та першої третини XX ст., що розглядають аксіологічні лінгвофілософські проблеми. **Предметом** статті є аналіз внеску українських філософів у лінгвістичну аксіологію.

Актуальність проведеного дослідження зумовлена зацікавленням мовознавців до витоків проблем, пов'язаних із сутністю взаємозв'язків мови та навколишнього світу, зі свідомістю та мисленням людини. Наголошено, що аксіологічні поняття (система цінностей, оцінка) займали провідне місце в творах мислителів та філософів — митрополита Іларіона, І. Вишенського, Г. Сковороди, І. Франка, П. Юркевича, О. Потебні, Д. Чижевського. В центрі уваги вчених перебувають поняття системи цінностей і категорії оцінки, що відображаються в мовних структурах за ціннісними параметрами об'єктивного світу (добро / зло, позитивне / негативне, свій / чужий та ін.).

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у вивченні категорії оцінки у лінгвопрагматичному та лінгвокультурному аспектах.

Ключові слова: лінгвофілософія, аксіологія, картина світу, пізнання, система цінностей, категорія оцінки.

Лінгвофілософія є однією з відкритих і широких галузей мовознавства, що відіграє важливу роль у взаємодії з іншими науковими дисциплінами. Органічний зв'язок загального мовознавства та філософії, філософських ідей як основи розвитку мовознавчої науки підкреслюють у своїх працях мовознавці А. Білецький, Г. Кочерган, В. Лучик, Ф. Бацевич та ін. [4; 3; 1; 2; 3]. «Теоретичне, або загальне мовознавство, — зауважує А. Білецький, — оскільки воно є узагальненням дослідження окремих мов — можна розглядати як філософію мовознавчих наук» [4 с. 137].

Сучасні загальне мовознавство, лінгвофілософія, логіка, психологія активно досліджують процеси формування картини світу та набір її базових понять. В основі розумової діяльності людини знаходиться притаманна їй здатність до структуризації та категоризації найбільш важливих вражень, перетворення їх у класи або в структурно-семантичні категорії. До них зокрема належать система цінностей («суспільна та особистісна значущість певних ідей, уявлень про належне, добре, прекрасне, моральних максим, духовних чи матеріальних об'єктів» [17, с. 243]) та універсальна категорія оцінки — «ставлення людини (групи, суспільства) до суспільних норм і цінностей, яке полягає в їхньому схваленні чи осуді, ранжуванні за важливістю» [17, с. 170]).

Актуальність проведеного дослідження зумовлена зацікавленням до витоків проблем, пов'язаних із сутністю взаємозв'язків між мовою та навколишнім світом, між свідомістю та мисленням людини. Особливу увагу привертають поняття системи цінностей і категорії оцінки, що відображаються в мовних структурах за «ціннісними параметрами об'єктивного світу — добро або зло, користь або шкода, позитивне чи негативне» [23, т. 2, с. 349]. Вищезазначене зумовлює необхідність розгляду аксіологічних категорій в історичній перспективі.

З огляду на це **мета** статті полягає в аналізі постановки і формування поглядів на цінності та категорію оцінки в історії української лінгвофілософської думки.

Об'єктом вивчення є основні праці українських мислителів і філософів від доби Київської Русі до XIX та першої третини XX ст., що торкаються аксіологічних лінгвофілософських проблем. **Предметом** статті є аналіз внеску українських філософів у лінгвістичну аксіологію.

Оцінка у вигляді загальних уявлень про те, що є добром і злом (позитивним і негативним) була властива ще міфологічній свідомості, наприклад, у відносних мовних опозиціях: «свій — чужий»,

«чоловік — жінка», «верх — низ», «праворуч — ліворуч», «схід — захід», «літо — зима», «день — ніч» [7, с. 17–21]. Вірування українців були натуралістичними. Для української міфології характерним був пантеїзм (ототожнення бога і природи), а основою релігійної свідомості виступали поняття «Бог», «молитва», «небо», «рай», «пекло» і багато інших [13, с. 127].

«Перші грецькі філософи — представники так званої натурфілософії (що було на початку, як утворився світ, у якому живуть люди?) були споріднені із запитаннями, які можна було б поставити і щодо людської мови» [4, с. 137]. «Давньогрецька філософія надзвичайно аксіологічна. Класичною формулою античної аксіології, як ми вважаємо, є положення, що *людина є мірилом усіх речей* (цей афоризм прийнято пов'язувати з іменем Протагора (біля 480–410 рр. до н. е.) — найяскравіше вираження античного гуманізму» [11, с. 34].

Філософів Давньої Греції відзначає синкретизм свідомості, єдність ціннісних понять, таких, як істина, добро, краса, корисність. Сократ (470–399 рр. до н. е.) розмірковує над тим, як жити: відповідно до ідеалу чи у звичайному порядку. Вивчаючи природу імен (слів), Платон (427–317 рр. до н. е.) проголошує головними цінностями мудрість (істина, віра), мужність (краса, сила), розважливість (добро, розум) і справедливість. Арістотель (384–322 рр. до н. е.) обстоює умовність між річчю та назвою, а до поняття благо включає естетичні й моральні блага [див. 24, с. 707; 11, с. 34–36].

Ці та інші погляди давньогрецьких мислителів лягли в основу української лінгвофілософської думки, становлення якої бере початок приблизно з кінця X ст., чому сприяла християнізація Русі у 988 р., у братських школах, в Острозькому освітньому центрі, а завершується з утворенням Києво-Могилянської Академії у XVII ст. [6, с. 19].

«На теренах Русі-України під впливом творів отців церкви, візантійської та південнослов'янської теологічної думки зароджується і домінує до кінця XVI–поч. XVII ст. теоантропологічний напрям у розумінні сутності мови, згідно з яким людське слово (мова в цілому) сприймалась і витлумачувалась як початок складного «люмінативного» шляху до Бога, перша сходинка в лінгвістичній драбині («лїєствица») сходження і кінцевого злиття (теозису) людини з Вічними Божественними Логосами» [1, с. 1]. Процес пізнання, вважає Ф. Бацевич, уявлявся від слова людського до слова божественно-го: людина як суб'єкт і мова як об'єкт не протиставлялися [1, с. 3].

У перший період історії філософії України, який припадає на добу Київської Русі, основна проблематика була пов'язана з Богом, світом і людиною, якій потрібно навчитися наблизитися до ідеалу, визначити сенс свого життя. Аксіологічні питання розроблялись під впливом міфологічних поглядів (язичницьких і християнських), давньогрецької філософії, ісихазму — аскетичного вчення про внутрішню духовну зосередженість. «У сфері соціальних і моральних стосунків домінували загальнолюдські ідеали добра й краси, зверненість до духовних благ, активної життєвої позиції, боротьби за соціальну справедливість, переконання в тріумфі і духу та розуму повага до суспільних інтересів, ідеали мужності, вірності, чесності, щирості й простоти» [11, с. 58].

Поняття добра осмислювалося як «добре діло» («Ізборник Святослава», 1073 р.), критерієм якого виступало серце, а позитивні якості людини позначали такі назви, як: *честь, гідність, слава, відвага, праця, святість, мудрість, милосердя*, що свідчили про певні моральні оцінки, які надавали людині. Земний світ є природним, тваринним, однак у ньому є *добро*, за що висловлюється хвала Богові: «Перш за все, бога ради і душі своєї, майте страх божий в серці своєму і милостиню подавайте щедру, — бо то початок всякого *добра*» («Повчання [Володимира Мономаха за Лаврентіївським списком]», 1377 р.) [20].

У період Київської Русі «шкала оцінки» відбивала свідомість давніх українців у оцінних лексичних опозиціях: *добро — зло, добре — погане, порядок — безлад, своє — чуже, світло — темрява*. Поступово оцінна шкала почала заповнюватися іншими позитивними концептами: *святість, мудрість, милосердя, подвиг, страсотерпець, смиренномудріє, мовчання*: «Мудрість, милосердя, подвиг страсотерпця, смиренномудріє — ось ті головні якості, що утворюють зміст розуміння святості в моральній свідомості Київської Русі, — наголошує Вілен Горський. В сукупності своїй вони спрямовувались до вищої мети здійснення життя, що надихається любов'ю до ближнього, а через нього до Бога» [6, с. 94].

Абсолютним концептом *добра* після впровадження християнства стає *Благодать* (християнська віра), якій протистоїть Закон (Старий Завіт Біблії, зокрема перші його п'ять книг — П'ятикнижжя Мойсееве) (митрополит Іларіон «Слово про Закон і Благодать», між 1037 і 1050 рр.). Закон це тінь, благодать істина; закон це рабство, благодать — воля; закон виправдовує, благодать не виправдовується, а спасаються [19, т. 2, с. 412].

В XV ст. вчені Павло Русин із Кросно, Ю. Котемак-Дрогобич, С. Оріховський до позитивних оцінок людини зараховують: *гідність, талант, розум, здібності, чесноти, освіченість, вихованість, розум, відданість батьківщині, суспільну активність*.

На другому періоді історії української філософської думки (XVI–XVIII ст.), який пов'язаний з часом козащини, розвитком книгодрукування, діяльністю братств, заснуванням Києво-Могилянської Академії, домінує «сцієнтичне бачення мови як засобу комунікації, об'єкта наукового вивчення. У межах такого розуміння суб'єктно-об'єктне протиставлення є обов'язковим» [1, с. 3].

В творах філософів етико-гуманістичного напрямку (Д. Туптало, С. Яворський, Г. Сковорода, В. Золотницький, П. Сохацький, Г. Полстика, І. Вишенський) суспільний ідеал був пов'язаний з внутрішнім світом людини, а представники просвітницького напрямку (Ф. Прокопович, М. Козачинський, Я. Ковельський, Г. Кониський та ін.) його вбачали в прогресі науки й мистецтва [11, с. 60–61].

Український релігійний мислитель Іван Вишенський проголошував церковнослов'янську мову святою, спасительною, правдою Божою основою, у збірці «Книжка» (1600 р.), він протиставляв світ божественний і земний, у якому панують негативно оцінні явища, а саме такі, що позначені словами *зло, жорстокість, сваволя, неправда, підступ, зрада, насильство*. Стверджуючи відносний характер оцінки, І. Вишенський наголошував на суб'єктивних відмінностях критеріїв понять «добро» та «зло» [5]. Духовно досконала християнська особистість характеризується простотою, вмінням обертати людей на людинолюбців (тобто вдосконалювати світ шляхом формування світлих людських душ), потребою навчати інших [5; 16, с. 75].

Діячі братських шкіл, серед яких Лаврентій і Стефан Зизанії, Мелетій Смотрицький, Йова Борецький, Кирило Ставровецький, Памво Беринда, вивчали аксіологічні питання — логіко-психологічні типи оцінки, пізнавальні здатності людини (відчуття, сприйняття, уявлення).

Вихованець Києво-Могилянської академії Григорій Сковорода, розробляючи проблему мовного символізму, розглядав поняття добра через концепт *щастя* («задоволення») — стану незалежності, душевного спокою і подолання бентежних пристрастей «злої волі» всередині людини («Дружеский разговор о душевном мире», «Разговор, называемый алфавит, или букварь мира...» 1775 р.). Щастя, на думку видатного українського мислителя, — це «веселість серця», вияв «здоров'я гармонійної душі»: «*Щастіе наше есть мир душевный, но сей мир ни к коему-либо веществу не причитається; он ни золото, ни серебро, ни древо, ни огонь, ни вода, ни звѣзды, ни планеты... Иное сад разводит, иное плетень дѣлать, иное краски тереть, иное разумѣть рисунок, иное дѣло вылѣпить тѣло, иное дѣло водхнутъ в душу веселіе сердца*» [21].

Г. Сковорода вважав, що метою людського життя є радість серця, внутрішній світ, міцність душі, вони є завершенням усього добра. Мислитель пропонує словосполучення «*сродне делание*» як позначення єдності суспільного та особистого інтересу людини: «Многіе, презрѣвъ природу, избирают для себе ремесло самое модное и прибыльное, но вовся обманываются. Прибыль не есть увеселение, но исполнение нужности тѣлесныя, а если увеселение, то не внутреннее; сродное же увеселение срдечное обитает в *дѣланіи сродном*. Тѣм оно слаже, чем *сроднѣе*» [22].

На протязі XIX та на початку XX ст. ст. лівнофілософське осмислення проблеми цінностей та категорії оцінки розвивають І. Франко, П. Юркевич, О. Потебня, Д. Чижевський [17, с. 707].

Талановитий український письменник І. Франко у праці «Із секретів поетичної творчості» (1898 р.) наголосив на важливості поняття оцінки, що складається історично та пов'язана з законами психіки, з духовністю й ментальністю: «... велика сила спостережень, зібраних в остатніх часах, довела нас до зрозуміння того факту, що кождий чоловік, окрім свого свідомого «я», мусить мати в своїм нутрі ще яексь друге «я», котре має свою окрему свідомість і пам'ять, свій окремий суд, своє почуття, свій вибір, свою застанову і своє ділання — одним словом, має всі прикмети, що становлять психічну особу» [6]. Критик, як зазначає І. Франко, вносить у текст твору свій темперамент, тобто своє чуття і навіть миттєві настрої. Він виділяє психологічну, емоційно-чуттєву і культурно-естетичну оцінки: «...найбільша часть усіх тих сугестій, які називаємо вихованням і в яких чоловік вбирає в себе здобутки многотисячлітньої культурної праці всього людського роду, перейшовши через ясну верству верхньої свідомості, помалу темніє, щезає з поверхні, тоне в глибокій криниці нашої душі і лежить там погребана Та й там, хоч неприступне для нашої свідомості, все те добро не перестає жити, раз у раз сильно впливає на наші суди, на нашу діяльність і кермує нею не раз далеко сильніше від усіх контраргументів нашого розуму. Отее є та нижня свідомість, те гніздо «пересудів» і «упереджень», неясних поривів, симпатій і антипатій» [12].

П. Юркевич у праці «Серце і його значення в духовному житті людини за вченням слова Божого» (1860 р.) наголошує, що серце є скарбником і носієм усіх тілесних сил людини, центром душевного й духовного життя людини, її різноманітних почувань, хвилювань і пристрастей, вмістилищем пізнавальних дій душі, що відображаються також у мові: «1) серце може виражати, виявляти й розуміти цілком своєрідно такі душевні стани, які за своєю ніжністю, переважною духовністю й життєвістю неприступні для відстороненого знання розуму; 2) поняття й виразне знання розуму, поезія воно стає нашим душевним станом, а не лишається абстрактним образом зовнішніх предметів, відкривається або дає себе відчувати й помічати не в голові, а в серці: цієї глибини воно має сягнути, щоби стати діяльною силою й рушієм нашого духовного життя» [15, с. 491–501].

Новітня українська лінгвофілософія представлена творами видатного мовознавця О. О. Потебні. «Одним із центральних пунктів концепції Потебні є дослідження мовних категорій (мова, слово, думка тощо) у взаємодії з такими соціокультурними категоріями, як народ, нація та ін.» [9, с. 33].

В праці «Думка і мова» (1892 р.) вчений розглядає категорію оцінки, її два типи (емоційний і чуттєвий): «Почуття — це темний і невизначений предмет внутрішнього сприйняття. Але вони омовлюються словом не зовсім правильно шукати відповідність почуття в первісних звуках і стверджувати,

що загальне вираження рівномірного, тихого, ясного почуття, спокійного спостереження, разом із тим і глупого здивування виявляється в прагненні суб'єкта віддалити від себе предмет, відчуття протидії, страх і т. ін., і, навпаки, — вираження бажання, любові — це прагнення наблизити до себе предмет, асимілювати його сприйняття» [10, с. 75]. У мові відбувається перехід від суб'єктивної оцінки в об'єктивну і навпаки, тому метою тексту й слова є необхідність змусити оцінювати його зміст, створювати відповідний «суб'єктивний настрій». О. О. Потебня сприймав категорію оцінки як таку, що виявляється на різних мовних рівнях у національній формі, залежить від об'єктивних і суб'єктивних чинників.

Український філософ Д. Чижевський розуміє людину як істоту, що перебуває на межі двох світів, а кордон пролягає в її душі. Наявність двох світів конкретизується в мовних опозиціях: *детермінованість — свобода, тіло — душа, свідоме — несвідоме, добро — зло*. Жодна з них не оцінюється негативно: навіть зло не є простим запереченням добра, а завжди є конкретним злом. У «Нарисах історії філософії на Україні» (1931 р.) та статті «До характеристики слов'ян. Українці» Д. Чижевський наводить оцінні назви на позначення українського характеру: «По-перше, безумовно рисою психічного укладу українця є — *емоціоналізм і сентименталізм, чутливість та ліризм...* Поруч з цими рисами стоять *індивідуалізм та стремління до «свободи»* в різних розуміннях цього слова ... третя риса ... *неспокій і рухливість*, більш психічні, ніж зовнішні, *неспокій і рухливість*, що є, які за своєю основою, зв'язані із певним «*артистизмом*» *натури*» [14].

Таким чином, лінгвофілософські дослідження українських мислителів сприяють розвитку теорії загального мовознавства, поглибленню розуміння природи мови та пошуку нових перспектив у вивченні аксіологічних категорій. «Українська філософська думка збагатила світову аксіологію своєрідною розробкою її проблем, що сьогодні дає змогу розпрацювати цю теорію в проєкції на мовознавство», — наголошує Т. Космеда [3, с. 109].

Проблема цінностей та оцінки, пов'язаної з людиною як фізичним, психічним і суспільним феноменом, була в центрі зацікавлень українських філософів протягом кількох історичних періодів. Розуміння добра у лінгвофілософських концепціях пов'язувалося з етичними уявленнями, з поняттями моралі й моральних критеріїв, а отже з оцінкою як ціннісним аспектом взаємодії дійсності та людини. Оцінку розглядали як філософське поняття, що реалізується у судженні для характеристики того або іншого об'єкту з глорифікативним (позитивним) або пейоративним (негативним) емоційним забарвленням.

Перспективи дослідження вбачаємо у вивченні універсальної категорії оцінки у лінгвопрагматичному та лінгвокультурному аспектах.

Література

1. Бацевич Ф. С. Сучасна українська філософія мови: міф чи реальність? Вісник Львів. ун-ту, 2002. № 10. С. 1–11.
2. Бацевич Ф. С. Сутність та предмет дослідження філософії мови (погляд лінгвіста). Філософська думка, 2007. № 2. С. 112–124.
3. Бацевич Ф. С. Лінгвофілософія. Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТІП. К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. URL: <https://esu.com.ua/article-55511>
4. Білецький А. О. Про мову і мовознавство: Навч. посібник для студентів філол. спец. вищ. навч. закладів. К.: «АртЕк», 1997. 224 с.
5. Вишенський І. Твори / З книжної української мови перекл. В. Шевчук; передм., і приміт. В. Шевчука. К.: Дніпро, 1986. 247 с.
6. Горський В. Філософія в українській культурі: (методологія та історія). Філософські нариси. К.: Центр практичної філософії, 2001. 236 с.
7. Космеда Т. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки: монографія. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2000. 349 с.
8. Лучик В. Про мову та мовознавство як наукову й навчальну дисципліну. Магістеріум, 2009. Вип. 37 : Мовознавчі студії. С. 4–13.
9. Мех Н. Лінгвофілософська концепція О. О. Потебні і гуманітаристика XIX–XXI століть. Культура слова, 2015. Вип. 83. С. 32–36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kuls_2015_83_8/
10. Потебня А. А. Мысль и язык. К.: СИНТО, 1993. 192 с.
11. Філософія цінностей: історія і сучасність / М. М. Підлісний, В. І. Шубін. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. 177 с.
12. Франко І. Я. Із секретів поетичної творчості. Збір. творів: У 50 т. К.: Наук. думка, 1979. Т. 31. С. 45–119. URL: http://ukrlit.org/faily/avtor/franko_ivan_yakovych/franko-iz_sekretiv_poetychnoi_tvorchosti.pdf
13. Халамендик В. Б. Історія розвитку української філософської думки: культурно-освітні аспекти. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії, 2009. Вип. 38. С. 126–138.
14. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні [1931]. Філософські твори у чотирьох томах. К.: Смолоскип, 2005. Т. 1. С. 1–162. URL: <http://litopys.org.ua/chyph/chyph03.htm>
15. Юркевич Памфіл. Серце та його значення у духовному житті людини, згідно з ученням слова Божого. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посібник / за ред. акад. НАН України Л. В. Губерського. К.: Знання, 2009. С. 491–501.
16. Ямчук П. Філософська рецепція духовного феномену Івана Вишенського Д. І. Чижевским (контекст постмодерної актуалізації вітчизняного християнсько-консервативного ідеалу XVI — XVII ст.). Наука. Релігія. Суспільство, 2012. № 1. С. 72–82.

17. ВУЕ — Велика українська енциклопедія. Тематичний словник гасел з напрямку «Філософські науки» (філософія, логіка, етика, естетика) / Укладачі: Арістова А. В., Шліхта І. В.; за заг. ред. д. і. н., проф. Киридон А. М. К.: Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2019. 256 с.
18. Іларіон Київський. Слово про Закон і Благодать. Давня українська література. Хрестоматія / Під ред. М. Сулими. К.: Освіта, 1992. С. 195–214; 626–628. URL: <http://litopys.org.ua/oldukr/ilarion.htm>
19. ЛЕ — Літературна енциклопедія / Автор-укладач Ковалів Ю. І. К.: Видавничий центр «Академія», 2007. Т. 2. 622 с.
20. Повчання [Володимира Мономаха за Лаврентіївським списком] 1377 р. URL: <http://litopys.org.ua/pvlyar/yar09.htm>
21. Сковорода Г. Дружеский разговор о душевном мире. URL: <http://litopys.org.ua/skovoroda/skov115.htm#page358>
22. Сковорода Г. Разговор, называемый алфавит, или букварь мира... URL: <http://litopys.org.ua/skovoroda/skov116.htm>
23. ССЛ — Загітко А. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни: у 4 т. Донецьк: ДонНУ, 2013. Т. 2. 350 с.
24. ФЕС — Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди; [редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін.]. К.: Абрис, 2002. 742 с.

References

1. Bacevich, F. S. (2002), “Modern Ukrainian philosophy of language: myth or reality?”, *Visnyk Lviv. University* [“Suchasna ukrayins'ka filozofiya movy: mif chy real'nist'?” *Visnyk L'viv. un-tu*], Vol. 10, pp. 1–11.
2. Batsevich, F. S. (2007), “The essence and subject of the study of the philosophy of language (a linguist's point of view)”, *Philosophical Thought* [“Sutnist' ta predmet doslidzhennya filozofiyi movy (pohlyad linhvista)”], *Filosofs'ka dumka*, Vol. 2, pp. 121–124.
3. Batsevich, F. S. (2016), “Linguistic philosophy”, *Encyclopedia of Modern Ukraine* [“Linhvofilozofiya”, *Entsyklopediya Suchasnoyi Ukrayiny*], Edited by: I. M. Dzyuba, A. I. Zhukovsky, M. G. Zheleznyak [and others]; National Academy of Sciences of Ukraine, National Academy of Sciences. K.: Institute of Encyclopedic Research of the National Academy of Sciences of Ukraine, available at: <https://esu.com.ua/article-55511/>
4. Biletsky, A. O. (1997), *About language and linguistics: Education a guide for students of philology special higher education institutions* [Pro movu i movoznavstvo: Navch. posibnyk dlya studentiv filol. spets. vyshch. navch. zakladiv], ArtEk, Kyiv, 224 p.
5. Vyshenskyi, I. (1986), *Works [Tvory]*, z book Ukrainian languages trans. V. Shevchuk; pref., and note. V. Shevchuk, Dnipro, Kyiv, 247 p.
6. Horsky, V. (2001), *Philosophy in Ukrainian culture: (methodology and history). Philosophical essays* [Filozofiya v ukrayins'kii kul'turi: (metodolohiya ta istoriya). *Filosofs'ki narysy*], Center of practical philosophy, Kyiv, 236 p.
7. Kosmeda, T. (2000), *Axiological aspects of pragmalinguistics: formation and development of the evaluation category: monograph* [Aksiolohichni aspekty prahmalinhvistyky: formuvannya i rozvytok katehoriyi otsinky: monohrafiya], LNU named after I. Franka, Lviv, 349 p.
8. Luchyk, V. (2009), „About language and linguistics as a scientific and educational discipline”, *Magisterium* [„Pro movu ta movoznavstvo yak naukovu y navchal'nu dystsyplinu”, *Mahisterium*], Vol. 37: Linguistic studies, pp. 4–13.
9. Meh, N. (2015), „Linguistic-philosophical concept of O. O. Potebny and humanitarianism of the 19th and 20th centuries”, *Word culture* [„Linhvofilozofs'ka kontseptsiya O. O. Potebni i humanitarystyka 19–20 stolit'”, *Kul'tura slova*], Vol. 83, pp. 32–36.
10. Potebnia, A. A. (1993), *Thought and language*, SYNTO, Kyiv, 192 p.
11. *Philosophy of values: history and modernity* [Filozofiya tsinnostey: istoriya i suchasnist'], M. M. Podlisny, V. I. Shubin, Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Dnipro, 177 p.
12. Franko, I. Ya. (1979), *From the secrets of poetic creativity. Collected works: In 50 t.* [Iz sekretiv poetychnoi tvorchosti. Zibr. tvoriv: U 50 t.], Nauk. Dumka, Kyiv, Vol. 31, pp. 45–119, available at: http://ukrlit.org/faily/avtor/franko_ivan_yakovych/franko-iz-sekretiv-poetychnoi-tvorchosti.pdf
13. Halamendyk, V. B. (2009), „The history of the development of Ukrainian philosophical thought: cultural and educational aspects”, *Humanitarian Bulletin of the Zaporizhzhya State Engineering Academy* [„Istoriya rozvytku ukrayins'koyi filozofs'koyi dumky: kul'turno-osvitni aspekty”, *Humanitarnyy visnyk Zaporiz'koyi derzhaonoyi inzhenernoyi akademiyi*], Vol. 38, pp. 126–138.
14. Chizhevsky, D. (2005), *Essays on the history of philosophy in Ukraine [1931]. Philosophical works in four volumes* [Narysy z istoriyi filozofiyi na Ukrayini [1931]. *Filosofs'ki tvory u chotyroh tomakh*], Kyiv, Vol. 1, pp. 1–162, available at: <http://litopys.org.ua/chyph/chyph03.htm>
15. Yurkevich, Pamfil. (2009), „The heart and its importance in the spiritual life of a person, according to the teaching of the word of God”, *Philosophy: textbook (from the origins to the present): education. manual* [„Sertse ta yoho znachennya u dukhovnomu zhytti lyudyny, z-hidno z uchennyam slova Bozhoho”, *Filosofiya: khrestomatiya (vid vytokiv do s'ohodennya): navch. posibnyk*], edited by Acad. National Academy of Sciences of Ukraine L. V. Huberskyi, Znannia, Kyiv, pp. 491–501.
16. Yamchuk, P. (2012), „Philosophical reception of the spiritual phenomenon of Ivan Vyshensky D. I. Chizhevsky (the context of the postmodern actualization of the domestic Christian-conservative ideal of the 16th–17th centuries)”, *Science. Religion. Society* [Filozofs'ka retseptsiya dukhovnoho fenomenu Ivana Vyshens'koho D. I. Chyzhevskym (kontekst postmodernoyi aktualizatsiyi vitchyznyanoho khrystyans'ko-konservatyvnoho idealu 16 17 st.), Nauka. Relihiya. Suspilstvo], 2012. Vol. 1, pp. 72–82.
17. ВУЕ — *Great Ukrainian Encyclopedia. Thematic dictionary of slogans from the field of „Philosophical sciences” (philosophy, logic, ethics, aesthetics)* [Velyka ukrayins'ka entsyklopediya. Tematychnyy slovnyk hasel z napryamu „Filozofs'ki nauky” (filozofiya, lohika, etyka, estetyka)], Compilers: A. V. Aristova, I. V. Shlichka; in general ed. d. і. н., проф. А. М. К. Киридон: State Scientific Institution „Encyclopedic Publishing House”, 2019.
18. Hilarion of Kyiv. (1992), „A word about Law and Grace”, *Ancient Ukrainian literature. Textbook* [], Ed. M. Sulima, Education, Kyiv, pp.195–214; 626–628, available at: <http://litopys.org.ua/oldukr/ilarion.htm/>

19. LE — Literary encyclopedia [Literaturna entsyklopediya], Author-compiler Yu.I. Kovaliv, Publishing center „Akademiya”, Kyiv, 2007. T. 2. 622 p.

20. *Teachings [of Volodymyr Monomakh according to the Laurentian list] 1377* [Povchannya [Volodymyra Monomakha za Lavrentiyivs'kym spyskom] 1377 r.], available at: <http://litopys.org.ua/pvlyar/yar09.htm/>

21. Skovoroda G. Friendly conversation about spiritual peace [Druzheskiy razgovor o dushevnom mire], available at: <http://litopys.org.ua/skovoroda/skov115.htm#page358/>

22. Skovoroda G. A conversation called the alphabet, or the primer of the world... [Razgovor, nazyvayemyy alfavit, ili bukvar' mira], available at: <http://litopys.org.ua/skovoroda/skov116.htm/>

23. SSL — Zagnitko A. *Dictionary of modern linguistics: concepts and terms*: in 4 vols [Zahnitko A. *Slovnnyk suchasnoyi lnhvistyky: ponyattya i terminy*: u 4 t.], DonNU, Donetsk, 2013. Vol. 2, 350 p.

24. FES — *Philosophical encyclopedic dictionary* [Filosofs'kyy entsyklopedychnyy slovnyk], NAS of Ukraine, H. S. Skovoroda Institute of Philosophy, edited by: V. I. Shinkaruk (head) and others], Abris, 2002 Kyiv, 742 p.

Daria S. Kryvenchenko,

Doctoral student of Department of the Applied Linguistics, Odesa I. I. Mechnikov National University; 24/26 Frantsuzky blvd., Odesa, 65058, Ukraine; e-mail: prykladna.lingv@onu.edu.ua;
ORCID ID:00009-0007-1284-0663

THE PROBLEM OF THE VALUE SYSTEM AND THE VALUATION CATEGORY IN THE HISTORY OF UKRAINIAN LINGUISTIC PHILOSOPHICAL THOUGHT

Summary. The value theory, which was formed in the nineteenth and twentieth centuries, emphasises that evaluation establishes value relations between the subject and the object and leads to different approaches in linguistic philosophical systems. In view of this, the article aims to analyse the emergence and formation of the value system and the valuation category in the history of Ukrainian linguistic and philosophical thought. The object of study is the main works of Ukrainian thinkers and philosophers from the Kyivan Rus period to the nineteenth and first third of the twentieth century, which deal with linguistic axiological problems. The subject of the article is an analysis of the contribution of Ukrainian philosophers to the theory of the value system.

The relevance of the study is due to the interest of linguists in the origins of problems related to the nature of the relationship between language and the world around us, with human consciousness and thought. It is emphasised that axiological concepts (system of values, evaluation) were at the centre of Ukrainian philosophical thought, occupying a leading place in the works of thinkers and philosophers such as Metropolitan Hilarion, I. Vyshensky, H. Skovoroda, I. Franko, P. Yurkevych, O. Potebnia, and D. Chyzhevsky. The focus of the research is on the concept of value system and evaluation categories, which are reflected in language structures according to the value parameters of the objective world (good/bad, positive/negative, own/other, etc.). Prospects for further research are seen in the study of the valuation category in the linguistic and pragmatic and linguistic and cultural aspects.

Key words: linguistic philosophy, axiology, worldview, cognition, value system, category of evaluation.

Статтю отримано 27.10.2023 р.